

Research Article

Vol. 30, No. 2, 2024, p. 124-162

The Position of Institutions in the Development of Norway

R. Rahmati¹

1- Assistant Professor, Department of Political Science, Bu_Ali Sina University, Hamedan, Iran.

(*- Corresponding Author Email: r.rahmati@basu.ac.ir)

<https://doi.org/10.22067/erd.2024.83315.1188>

Received: 2023/07/08	How to cite this article: Rahmati, R. (2024). The Position of Institutions in the Development of Norway. <i>Journal of Economics and Regional Development</i> , 30(2): 124-162. (in Persian with English abstract). https://doi.org/10.22067/erd.2024.83315.1188
Revised: 2023/10/23	
Accepted: 2024/01/24	
Available Online: 2024/01/24	

1- INTRODUCTION

Traditionally, oil has been mentioned as a commodity that has a distant relationship with development. Considering the oil producing countries, especially the countries that converge with the Middle East region in terms of geographical, political and bio-economic conditions, shows that the relationship between oil on the one hand and the capabilities of the government on the other hand, there are in this area.

It seems that a common denominator is that the government has been powerful in terms of control but weak in terms of political, economic and cultural capabilities. Regarding the reasons for underdevelopment in countries that have abundant resources, many perspectives and levels of analysis have been discussed; economic, political, social and even cultural

reasons. Therefore, the view from the angle of political economy can be explanatory to a great extent.

However, in some countries, oil is not only considered the main variable of underdevelopment, but also has become a part of the development process. Norway is one of the countries where oil has not been the only cause of backwardness, but in a systematic process, it has acted as an important part of the realities of the system based on public welfare and social services.

The question that arises here is what caused Norway not to be captured by the mystery of "resource curse" and "Dutch disease"? In response to this question, the hypothesis of the research is that the institutional capabilities in Norway have led to the formation of a powerful government along with other institutional resources and these economic and political institutions are capable both in oil production and the allocation of oil revenues in the national budget and in the system. Their distribution shows a developed performance.

2- THEORETICAL FRAMEWORK

The important issue is the effects of the type of political systems and political institutions similar to the government on the levels and quality of the economy. In addition, according to Daron Acemoglu and James Robinson, subsequently, the effects of political institutions or political alignments on economic relations cannot be hidden (Acemoglu & Robinson, 2012).

Therefore, economics as the science of understanding the optimal and productive human behavior is affected by politics and political processes, and politics as "authoritative allocation of values for a society" (Easton, 1957: 383-400), or "struggle over authority" (Lindblom, 1997) is affected by economic institutions. Therefore, the institution's role in both economy and politics is considered a central role. Institutions are defined from different perspectives and levels. Of course, the definition of institutions also suffers from the same plague that other concepts in human sciences suffer from; It means lack of consensus in the definition.

2. 1. Institutions

Among political economy thinkers, there is less consensus definition of institution, even among institutionalists, there is no single definition of institution, each thinker has chosen an independent definition of this concept based on his research flow or intellectual project. Some of them have defined institution as follows: a set of behavioral rules created by humans in order to manage and shape human interactions, which helps them to some extent, expectations from have the actions of others (North, 1990).

One of the most utilitarian definitions of institution was provided by Hamilton, an institutional economist (Hamilton, 1932: 84). He considered the institution as "an intellectual or practical path regarding the prevalence and permanence of a certain group that is engraved in the group habits or customs of a people". This definition explains Veblen's previous definition of institution as "fixed habits of thought common to all human beings" (Veblen, 1919: 239).

Or with the same interpretation of North, they are considered "the rules of the game in society or the limits invented by humans that shape human interaction" (North 1990: 3).

2. 2. Development in the Attitude of Institutionalism

Some believe that institutionalism lacks a systematic core theory (Hodgson, 1998: 174) and therefore, institutionalism has a gradual view of categories similar to development, which means its lack of theoretical coherence.

The lack of institutional resources causes the rule of law not to exist, or the rule of law suffers a systematic weakness. This is the reason why strong economic and political institutions lead to the formation of a strong and powerful government. Some researchers even argue that institutions can differentiate the quality of use of governance and even the quality of statecraft. Ideas similar to that oil causes the formation of rentierism. The rentier economy is a sick economy. Oil makes governments addicted to rents and they are the result of an understanding of the relationship between

resources and development, which confirms that countries with rich resources are facing setbacks in terms of development.

This idea follows that "institutions are weaker in countries with rich resources" (Van Der Ploeg, 2010).

The starting point of this idea is, on the one hand, the theoretical formulations related to rentierism, and on the other hand, the empirical evidence regarding the underdevelopment of resource-rich states.

Rich resources cause an increase in resources and capital accumulation by the government and ruling elites, an increase in resources causes political rulers to become economic investors, windfall resources make the government independent from all political and economic institutions, and the background It creates a big and fat government that intervenes in the public and private spheres. A big state not only does not provide the basis for the formation of economic and political institutions, but also becomes a political super-institution. The super-institution of the government takes the place of the government as an institution of institutions and an institution alongside other institutions. By taking over the system of extraction, production, distribution and redistribution, the government's super-institution has ordered the economy and this issue causes the creation of an institutional vicious circle.

3- METHODOLOGY

The current research is applied-developmental in terms of its purpose and descriptive-analytical in terms of the researcher's approach. Documentary method was used to collect data and "grounded theory" method (institutionalist theory) was used to analyze them, which was introduced in the theoretical foundations section.

4- RESULTS & DISCUSSION

4. 1. Democracy

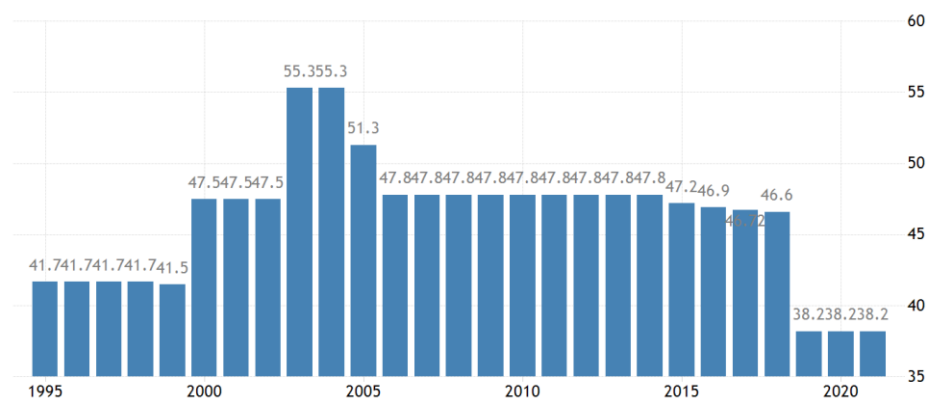
Authoritarianism means anything other than empowering the government. Authoritarianism means making rulers and political institutions unaccountable. They use the main sources of rent and the result of this use

of rent sources is the monopoly of power in the hands of the governing body and the closure of economic and political processes. Ranked first in the Economist Intelligence Unit's 2021 World Democracy Index, Norway has a very strong democracy. This country respects the civil liberties of its citizens and the government is held accountable by civil society actors and independent media.

4. 2. Tax

Based on development indicators, it seems that there is a relationship between development and a strong tax system (Besley & Persson, 2013: 110-51). Not relying on oil for distribution resources, and relying on a strong tax system, has led to the formation of a strong democracy in Norway.

Chart number (1): Personal income tax in Norway (1995-2022)

(Tranding Economics, 2023)

4. 3. Social Welfare

Social Progress Index (SPI) measures the level of social and environmental needs of citizens in countries. Fifty-four indicators in the field of basic human needs show the foundations of prosperity, the opportunity for progress and the relative performance of countries. This list

is published by the nonprofit organization Social Progress Imperative and is based on writings by Amartya Sen, Douglass North, and Joseph Stiglitz (Economist Intelligence, 2013). The situation in Norway is at a tipping point. Norway, having a social-democratic government, has created a situation that has been placed in the first place in the social progress index in terms of social security measures.

4. 4. Economic Freedom

The economic freedom index is an annual index and ranking that was created in 1995 by the Heritage Foundation and the Wall Street Journal to measure the level of economic freedom in the countries of the world. The creators of this index claim to have adopted an approach inspired by Adam Smith in *The Wealth of Nations* that "fundamental institutions that protect the freedoms of individuals to pursue their economic interests lead to greater prosperity for the larger society." They become" (Heritage, 2023a). The welfare states of the Nordic region are known as the states that follow the social-democratic-free market hybrid economy approach (Rahmati, 2020: 235-195). In fact, from an economic point of view, they are considered to be among the protectionist countries or the welfare state (the government that provides social and welfare services to the social classes). Norway rank is 10th among 45 countries in the European region. Norway's economy has registered an overall 2.9 points of economic freedom since 2017, with increased points for the rule of law. However, Norway's economy is still under pressure from excessive government spending (Heritage, 2023b).

5- CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

The existence of economic-political institutions is an important factor affecting the formation of democracy and its determining indicators. The formation of democratic political discourse in contrast to authoritarianism can cause greater accountability and transparency in the political system and the empowerment of strong social and political forces in the political environment.

In this article, focusing on the subject of economic and political institutions, an attempt was made to examine economics and politics through the lens of institutional discourse. An attempt was made to examine the case study of Norway based on indicators obtained from institutional studies, hence indicators similar to democracy/authoritarianism, social welfare index (SPI), economic freedom index (EF), the tax index and the perception index of corruption were taken into consideration and analyzed accordingly in a comparative approach. Considering the effect of oil on the quality of the formation of institutions in Norway, it seems that the idea of resource curse and Dutch disease, which is one of the main factors of the underdevelopment of countries with abundant resources, has not happened in Norway.

In Norway, oil is not only considered a factor of underdevelopment, but due to the formation of established economic institutions, it is also considered as a basis for looking to the future. Norway is an exception to the resource curse. This country is significantly different from the usual oil producer; both in the economy of oil production and in the allocation of revenues in the national budget.

The presence of a powerful state along with various economic institutions, which are neither complicit nor forced by the government, has an impact on the Norwegian economy.

Keywords: Institution, Institutionalism, Norway, Oil, Development, Scandinavia.

جایگاه نهادها در توسعه یافتگی نروژ

رضا رحمتی^۱

استادیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

<https://doi.org/10.22067/erd.2024.83315.1188>

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

یکی از مهم‌ترین مباحثی که در خصوص توسعه مورد توجه است، توجه به شکل‌گیری و کارکردهای نهادی است. نهادهای اقتصادی و سیاسی، به واسطه نقش تعیین‌کننده بر روی نظام‌ها و خرده‌نظام‌های اقتصادی، می‌توانند ترتیبات توسعه‌ای به وجود آورند. در عین حال، فقدان نهادها، می‌توانند زمینه‌های عدم پویایی و پایایی سیستم را به وجود آورند. نظام‌های اقتصادی با منابع بسیار زیاد، در صورتی که از پتانسیل‌های نهادی استفاده نکنند، درگیر بحران در سیستم‌های تولید، توزیع و مصرف خواهند شد. مطالعات نهادی جایگاه ویژه‌ای در چند دهه تحقیقات محققان اقتصاد سیاسی داشته است. نهادها سبب شکل‌گیری اقتصادهای متمایز می‌شوند به گونه‌ای که تفاوت بین نتایج در اقتصاد سیاسی را در تفاوت نهادها قلمداد کرده‌اند. نمونه نروژ، نمونه‌ای موفق در اقتصاد سیاسی محسوب می‌شود که بر اساس شاخص‌های توسعه سیاسی و اقتصادی می‌توان برآیند زمینه‌های نهادی آن را مشاهده کرد. نروژ از سطح بالای غنای منابع از جمله نفت، انرژی آبی، ماهی، مواد معدنی و جنگل‌ها برخوردار است. با این حال در نتیجه تفاوت‌های عمده‌ای در شاخص‌های توسعه‌یافتگی با کشورهای دیگری را که از منابع سرشار برخوردار هستند، تجربه می‌کند. نروژ به عنوان یکی از دولت‌های اصلی اسکاندیناوی، مدل توسعه‌ای بر اساس آموزه‌های دولت رفاه را دنبال کرده است. سؤالی که به وجود می‌آید این است که معمای توسعه‌یافتگی نروژ علی‌رغم وجود منابع سرشار شبیه به نفت چیست؟ در پاسخ به این سؤال، با استنباط از رویکرد نهادگرایی در اقتصاد سیاسی، به تأثیر نهادها (خرده‌نهادها)ی سیاسی به عنوان بخش مهمی از توسعه‌یافتگی در نروژ توجه خواهد شد. این فرضیه از این حیث اهمیت دارد که راهکارهای برون‌رفت از اقتصاد رانتیر و نفتی در ایران در آن نهفته است؛ چراکه تجربه زیست توسعه-یافتگی نروژ در نهادسازی نفتی، نهادهای سیاسی، دموکراسی، رفاه اجتماعی و ... می‌تواند در نهادسازی در ایران مورد تحقیق قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: نهاد، نهادگرایی، نروژ، نفت، توسعه، اسکاندیناوی.

r.rahmati@basu.ac.ir

^۱. نویسنده مسئول:

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۷

صفحات: ۱۶۲-۱۲۴

مقدمه

به صورت سنتی از نفت، به عنوان کالایی یاد شده است که نسبت دوری با توسعه‌یافتگی دارد. نگاهی به کشورهای تولیدکننده نفت، خصوصاً کشورهایی که به لحاظ محیط جغرافیایی، سیاسی و شرایط زیست اقتصادی همگرایی با منطقه خاورمیانه دارند، نشان می‌دهد رابطه حکم‌شدگی بین نفت از یک طرف و توانمندی‌های دولت از طرف دیگر، در این منطقه وجود دارد. به نظر می‌رسد یک مخرج مشترک، این است که دولت از نظر سیطره، قدرتمند اما به لحاظ توانمندی‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، ضعیف بوده است. در خصوص دلایل توسعه‌نیافتگی در کشورهایی که از منابع سرشاری برخوردار هستند، از منظرها و سطح تحلیل‌های متعددی صحبت به میان آمده است؛ دلایل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی فرهنگی؛ بنابراین، نگاه از زاویه اقتصاد سیاسی تا حد بسیار زیادی می‌تواند توضیح دهنده باشد.

با این حال، نفت در برخی از کشورها، نه تنها متغیر اصلی توسعه‌نیافتگی محسوب نمی‌شود، بلکه تبدیل به بخشی از فرآیند توسعه‌یافتگی نیز شده است. نروژ از جمله کشورهایی است که در آن نفت، نه تنها عامل عقب‌ماندگی نبوده است، بلکه در یک فرآیند نظام‌مند، به عنوان بخش مهمی از واقعیت‌های نظام مبتنی بر رفاه عمومی و خدمات اجتماعی عمل کرده است. سؤالی که در اینجا به وجود می‌آید این است که چه عاملی سبب شده است که نروژ اسیر معمای «نفرین منابع» و «بیماری هلندی» نشود؟ در پاسخ به این سؤال، فرضیه پژوهش این است که توانمندی‌های نهادی در نروژ سبب شکل گرفتن دولت توانمند در کنار سایر منابع نهادی شده و این نهادهای اقتصادی و سیاسی توانمند چه در تولید نفت و تخصیص درآمدهای نفتی در بودجه ملی و چه در نظام توزیعی خود، عملکرد توسعه‌یافته‌ای از خود نشان می‌دهند.

این پژوهش، در ابتدا با استفاده از صورت‌بندی‌های نظری نهادگرایانه، مبانی اقتصاد سیاسی توسعه را مورد بحث قرار خواهد داد، سپس با استفاده از شاخص‌های نهادی، به سراغ وضعیت اقتصاد غیرنفتی نروژ خواهد رفت. در نهایت در نتیجه‌گیری، ضمن یادآوری استدلال اصلی پژوهش، مهم‌ترین ویژگی‌های اقتصاد نروژ، به عنوان الگوی دولت رفاه مورد توجه قرار خواهد گرفت.

پیشینه پژوهش

ادبیات نهادگرایی در دهه‌های آخر قرن بیستم با آرای افرادی همچون منسور اولسن، داگلاس نورث، رمزی‌یر، تری لین کار، دارون عجم اوغلو، جیمز رابینسون و دیگران صورت‌بندی مفهومی و نظری شده است. اولسن در منطق کنش جمعی (Olson, 1965)، ظهور و سقوط ملت‌ها (Olson, 1982)، قدرت و شکوفایی (Olson, 2000) منطق نگاه اقتصادی خود نسبت به سیاست را بنیان می‌نهد. نورث در آثاری

همچون ساختار و دگرگونی در تاریخ اقتصادی (North, 1981)، نهادها و رشد اقتصادی: مقدمه‌ای تاریخی (North, 1989)، نهادها، تغییر نهادی و عملکرد اقتصادی (North, 1990)، مطالعات تجربی در تغییر نهادی (North, 1996) و خشونت و نظم‌های اجتماعی (North, 2009)، ادبیات مفهومی و نظری خود را به تدریج و از رویکردی انتقاد نسبت به نظریه نئوکلاسیک برای صورت‌بندی نظری و تبیین تغییرات نهادی و اقتصادی مورد توجه قرار داده است. تری لین کارل نیز در اثر مشهور خود تحت عنوان معمای فراوانی: رونق‌های نفتی و دولت‌های نفتی (Karl, 1997)، اهمیت نهادی را مورد توجه قرار می‌دهد و با تأکید بر رونق‌های اقتصادی کشورهای نفتی در دوره شکوفایی درآمدهای نفتی، ریشه‌های معمای فراوانی این کشورها را توضیح می‌دهد. دارون عجم اوغلو و جیمز رایبسون نیز در آثار خود چرا ملت‌ها شکست می‌خورند (Acemoglu & Robinson, 2012)، راه باریک آزادی (Acemoglu & Robinson, 2019) و ریشه‌های اقتصادی دیکتاتوری و دموکراسی (Acemoglu & Robinson, 2006)، به بررسی ریشه‌های نهادی مشکلات سیاسی کشورهای توسعه نیافته توجه می‌کند.

در خصوص ریشه‌های سیاسی توسعه اقتصادی می‌توان به پژوهش‌های متعددی اشاره کرد، از جمله پرسون و تابلیتی، توروویک، اندرسون و آسلاکسن که در خصوص تأثیر نوع نظام سیاسی (دموکراسی ریاستی یا پارلمانی) بر بودجه‌ریزی دولت و در نتیجه هزینه‌های بیشتر/کمتر اجتماعی دولت تأکید می‌کنند، یا شکل گرفتن معمای فراوانی در نظام‌های ریاستی و نه پارلمانی را مورد تحقیق قرار می‌دهند. منسور اولسن نیز در خصوص رابطه بین استبداد و عملکرد اقتصادی، بحث‌های قابل تأملی مطرح می‌کند. اولسن بر نسبت بین دیکتاتوری بلندمدت و کوتاه‌مدت و توسعه اقتصادی تأکید می‌کند. اولسن بر آن است که دیکتاتورهای بلندمدت که نسبت به حفظ قدرت اطمینان بیشتری دارند، رفاه‌گرایی بیشتری را دنبال می‌کنند؛ در حالی که دیکتاتورهای کوتاه‌مدت نسبت به توسعه اقتصادی متزلزل‌تر رفتار می‌کنند (Olson, 2000).

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی-توسعه‌ای و به لحاظ رویکرد محقق، توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و برای تحلیل آن‌ها از روش «نظریه پایه»^۱ (نظریه نهادگرایانه) استفاده شده است که در بخش مبانی نظری معرفی شده است.

¹ Theory-Base

چارچوب نظری

برای بررسی ادبیات تئوریک که بتواند تفاوت قابل توجه کشورهایی که در تولید منابع وضعیت مشابهی دارند، اما در توسعه‌یافتگی نتایج متفاوتی را تجربه می‌کنند احتمالاً نزدیک‌ترین صورت‌بندی مفهومی و نظری، برداشت‌های نظری نهادگرایان جدید معطوف باشد. ادبیاتی که بتواند «نفرین منابع»، «بیماری هلندی»، «دولت توانمند»، «نهادهای سیاسی و اقتصادی ضعیف» و ... را توضیح دهد، می‌تواند دلالت‌های معنایی توسعه را دنبال کند؛ بنابراین نیاز به ادبیاتی هست که بتواند تفاوت‌های عمده در عملکردهای اقتصادی را بر اساس ریشه‌های نهادی دنبال کند. این ادبیات نظری باید بتواند توضیح دهد که تفاوت بین کره شمالی و کره جنوبی که تا یک دوره تاریخی در هم تنیدگی خویشاوندی داشتند و از یک دوره خاص، نسبت به هم جداافتادگی را تجربه کردند، در چیست؟ این ادبیات باید بتواند توضیح دهد که چه چیزی سبب می‌شود که نروژ به‌عنوان کشور تولیدکننده نفت، به توسعه‌یافتگی برسد و کشورهای تولیدکننده نفت، به این سطح از توسعه‌یافتگی نرسند. ریشه بسیاری از این پاسخ‌ها را باید در وجود یک «دولت توانمند به همراه نهادهای مختلف اقتصادی» دنبال کرد که متناسب با زمینه‌های اجتماعی و سیاسی، تفاوت‌ها در توسعه‌یافتگی را توضیح می‌دهد. چنین رویکردی به‌دوراز دیکته‌های اقتصادی، فشارهای نهادی و اجبار سیاسی و به‌عنوان قطعه‌ای از تصویر بزرگ توسعه اجتماعی خیر عمومی را تعقیب می‌کند.

با این حال به نظر می‌رسد نیاز به ادبیات نظری بهتری وجود دارد. در همین خصوص، برخی نیز با تقسیم‌بندی نظام‌های سیاسی دولت‌های صادرکننده نفت، تلاش می‌کنند رابطه بین نظم و توزیع قدرت را مورد بررسی قرار دهند. برای مثال ایفرت و همکارانش، کشورهای صادرکننده نفت را به پنج گروه دموکراسی کامل، دموکراسی ناقص، حکومت‌های استبدادی اصلاح‌طلب و حکومت‌های استبدادی غارت‌گر تقسیم می‌کنند. این کشورها، تفاوت کیفی در مواردی چون: ثبات چارچوب سیاسی و نظام حزبی، درجه توافق اجتماعی، میزان مشروعیت قدرت، روش‌هایی که به‌وسیله آن دولت‌ها حمایت عمومی را کسب و حفظ می‌کنند و نقش نهادهای دولتی در تشکیل زیربنای بازارها و توزیع رانت‌ها دارند. بر این اساس، موضوع مهم اثرات نوع نظام‌های سیاسی و نهادهای سیاسی شبیه به دولت بر سطوح و کیفیت اقتصاد است. علاوه بر این به تعبیر دارون عجم اوغلو^۱ و جیمز رابینسون^۲ متعاقباً اثرات نهادهای سیاسی یا صف‌بندی‌های سیاسی بر روابط اقتصادی موضوعی غیر قابل کتمان است (Acemoglu & Robinson, 2012). پس اقتصاد به‌عنوان

^۱ Daron Acemoglu

^۲ James A. Robinson

دانش فهم رفتار بهینه و بهره‌ورانه انسان، متأثر از سیاست و فرآیندهای سیاسی است و سیاست به‌عنوان «توزیع آمرانه ارزش‌ها» (Easton, 1957: pp. 383-400)، یا «مبارزه بر سر اختیار و اقتدار» (Lindblom, 1997) متأثر از نهادهای اقتصادی است؛ بنابراین نقش نهاد هم در اقتصاد و هم در سیاست، نقشی محوری و کانونی محسوب می‌شود. نهادها از منظرها و سطوح مختلفی تعریف می‌شوند. البته تعریف نهادها نیز از همان آفتی رنج می‌برند که سایر مفاهیم در علوم انسانی از آن رنج می‌برند؛ یعنی عدم اجماع در تعریف.

۱. نهادها

در بین متفکران اقتصاد سیاسی کمتر تعریف مورد اجماعی از نهاد وجود دارد، حتی در بین نهادگرایان نیز تعریف واحدی از نهاد وجود ندارد، هر متفکری به فراخور جریان پژوهشی یا پروژه فکری خود، تعریفی مستقل از این مفهوم اراده کرده است. به‌عنوان مثال لین و ناچنت نهاد را چنین تعریف کرده‌اند: مجموعه قواعد رفتاری ایجاد شده توسط انسان به‌منظور اداره و شکل‌دهی به تعامل‌های انسان‌هاست که تا حدی به آن‌ها کمک می‌کند انتظاراتی از کنش دیگران داشته باشند. تعریف نورث از نهادها، تا حد بسیاری گویای بسیاری از موضوعات نهادی است. نورث بر آن است که نهادها «قوانین بازی در جامعه‌اند، یا به عبارتی سنجیده‌تر قیودی هستند وضع شده از جانب نوع بشر که روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر را شکل می‌دهند. در نتیجه نهادها سبب ساختارمند شدن انگیزه‌های نهفته در مبادلات بشری می‌شوند، چه این مبادلات سیاسی باشند چه اقتصادی و چه اجتماعی. تغییرات نهادی مسیر تحول جوامع بشری در طول تاریخ را مشخص می‌کنند و بنابراین کلید فهم تغییرات تاریخی محسوب می‌شوند» (North, 1998: p.17). «نهادها با در اختیار نهادن ساختارهایی برای زندگی روزمره، عدم اطمینان را کاهش می‌دهند. نهادها راهنمای کنش متقابل انسان‌ها هستند؛ بنابراین وقتی می‌خواهیم به دوستی در خیابان سلام کنیم، اتومبیل برانیم، پرتقال بخریم، پول قرض بگیریم، کسب‌وکاری راه بیندازیم، امواتمان را دفن کنیم، یا به هنگام انجام هر کار دیگری، می‌دانیم (یا می‌توانیم به‌راحتی یاد بگیریم) که چه باید بکنیم. می‌دانیم اگر قرار بود دادوستد مشابهی را در کشور دیگری مثلاً بنگلادش انجام دهیم آنگاه نهادها فرق می‌کردند. به تعبیر اقتصاددان‌ها، نهادها حدود مرز مجموعه انتخاب‌های افراد را تعیین می‌کنند» (North, 1998: p.20). به همین سبب مستقل از تعاریف جدید یا قدیمی از نهادگرایی، نهادها سازمان‌هایی مانند شرکت‌ها، بانک‌ها و دانشگاه‌ها را شامل نمی‌شوند، بلکه نهادهای اجتماعی یکپارچه و سیستماتیک مانند پول، زبان و قانون را نیز در بر می‌گیرند. یکی از مفیدترین تعاریف از نهاد توسط والتون همیلتون، اقتصاددان نهادی ارائه شده است (Hamilton, 1932: p. 84). وی نهاد را «یک مسیر فکری یا عملی در خصوص شیوع و ماندگاری خاصی می‌دانست که

در عادات گروهی یا آداب و رسوم یک قوم حکم شده است». این تعریف، تعریف قبلی وبلن نسبت به نهاد را توضیح می‌دهد «عادات ثابت فکری مشترک برای عموم انسان‌ها» (Veblen, 1919: p. 239). به صورت قابل توجهی، در نهادگرایی «قدیمی»، مفهوم عادت هم در تعریف آن از یک نهاد و هم در تصویر آن از عاملیت انسانی، نقش اصلی را ایفا می‌کند. اگرچه، در مقابل این تعریف، تعاریف نهاد در نهادگرایی «جدید» قرار دارند که معمولاً مفهوم «عادت» را در بر نمی‌گیرند، باین حال اغلب با نهادگرایی قدیمی‌تر، مفهومی گسترده و نه محدود از یک نهاد مشترک را به دست می‌دهند. نهادها (در نهادگرایی جدید)، به عنوان قواعد کلی در رفتار اجتماعی (Schotter 1981: p. 11) یا با همان تعبیر نورث «قواعد بازی در جامعه یا ... محدودیت‌های ابداع شده توسط انسان که تعامل انسانی را شکل می‌دهند» در نظر گرفته می‌شوند (North 1990: p. 3). همچنین یک تعریف گسترده از یک نهاد با رویه دیرینه در علوم اجتماعی سازگار است. به طور دقیق‌تر، سازمان‌ها را می‌توان به عنوان زیرمجموعه‌ای از نهادها تعریف کرد که شامل هماهنگی عمدی (Vanberg, 1994) و اصول شناخته شده، حاکمیت و فرماندهی می‌شود. زبان نمونه‌ای از یک نهاد است که سازمان نیست. یک شرکت تجاری، یک نهاد و همچنین یک سازمان است. در نهایت شاید تعریف صرفه‌جویانه نورث از نهاد مفید باشد؛ یعنی «قواعد رسمی، قوانین مکتوب، معاهدات اجتماعی رسمی، هنجارهای غیررسمی، رفتارها و باورهای مشترک درباره جهان به همراه ابزارهای اجرا در زمره نهادها به حساب می‌آیند» (North, 2009: p. 157).

۲. توسعه در نگرش نهادگرایی

برخی معتقدند نهادگرایی فاقد یک نظریه هسته‌ای سیستماتیک است (Hodgson, 1998: p. 174) و بنابراین اینکه نهادگرایی به مقولاتی شبیه به توسعه، نگاهی تدریجی دارد، به معنای عدم انسجام نظری آن است. اینان نهادگرایی را فاقد روش‌شناسی مشخص قلمداد کرده و معتقدند چندان نمی‌توان به دال‌های مرکزی نهادگرایی برای تشریح توسعه تکیه کرد. باین حال، در نگرش نهادگرا، توسعه در پاسخ به تکامل تدریجی نهادهای حمایتی، اجتماعی و تجارت ایجاد می‌شود؛ بنابراین، میزان رشد و توسعه یافتگی کشورها به درجه کنترل ریسک‌ها و مخاطرات تجاری (نکول معاملات، عدم سودجویی غیرقانونی در فعالیت‌های اقتصادی و تقسیم متوازن و متناسب زیان‌ها و ...) به وسیله نهادها بستگی دارد.

۳. توسعه نهادی ضعیف و ضعف دولت‌ها در شکل دادن به نهادهای قوی

به‌طور کلی ویژگی‌های نهادها، عبارتند از اینکه: تمام نهادها شامل تعامل متقابل کنشگران با بازخوردهای اطلاعاتی مهم هستند؛ تمام نهادها دارای تعدادی از مفاهیم ممیز و مشترک هستند؛ نهادها از مفاهیم و انتظارات مشترک حمایت می‌کنند و پایدار می‌مانند؛ اگرچه نهادها نه تغییرناپذیر و نه جاودانه هستند، با این حال ویژگی‌های نسبتاً با دوام، خود تقویت‌کننده و پایداری دارند؛ نهادها ارزش‌ها و فرآیندهای ارزیابی را در بر می‌گیرند؛ درنهایت، به‌ویژه نهادها مشروعیت اخلاقی خود را تقویت می‌کنند: آن‌چیزی که اغلب (به‌درستی یا نادرستی) از نظر اخلاقی عادلانه تلقی می‌شود.

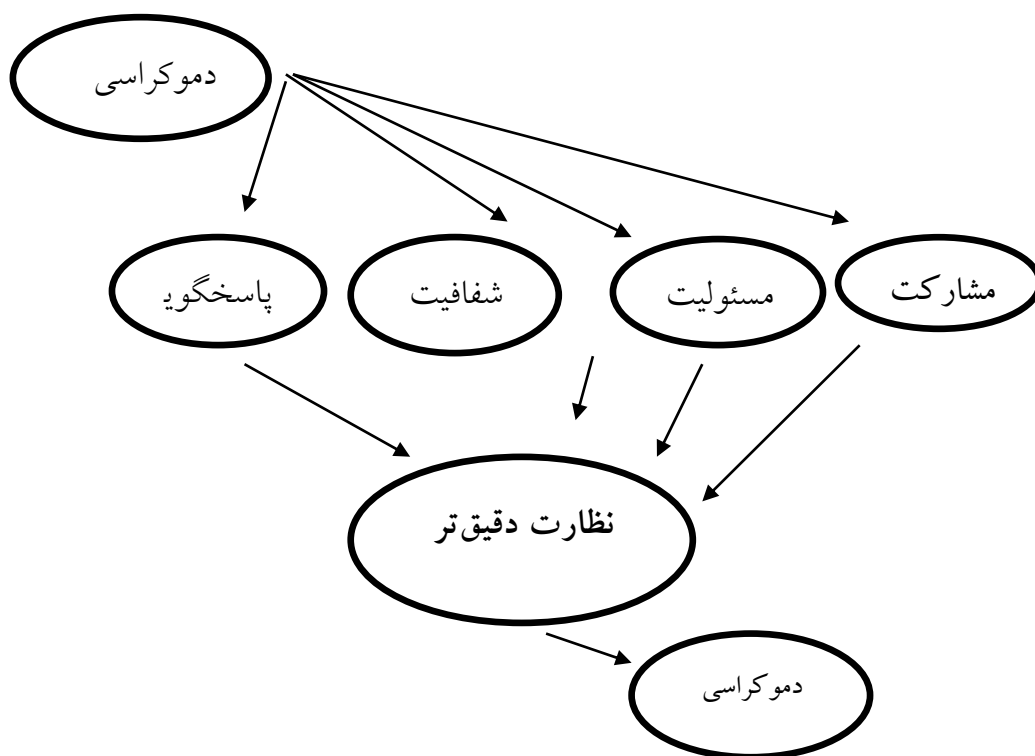
افراد صرفاً به‌وسیله نهادها محدود و تحت تأثیر قرار نمی‌گیرند. همچنین ما به‌طور مشترک، با محیط طبیعی و میراث زیستی خود، به‌عنوان موجودات اجتماعی توسط نهادها تشکیل شده‌ایم. نهادها، همچنین موجوداتی تاریخی نیز هستند و گوشت و خون اقتصادی-اجتماعی ما را تشکیل می‌دهند. این گزاره باید با مفهوم پذیرفته شده‌تر و به همان اندازه معتبرتر هم‌خوانی داشته باشد که «نهادها، آگاهانه یا ناآگاهانه توسط افراد شکل می‌گیرند و تغییر می‌کنند» (NRGI, 2015: pp.1-6). فقدان وجود منابع نهادی، سبب می‌شود حاکمیت قانون به‌وجود نیاید، یا حاکمیت دچار ضعف سیستماتیک شود. به همین دلیل است که نهادهای اقتصادی و سیاسی نیرومند، سبب شکل گرفتن دولت نیرومند و توانمند می‌شود. برخی از محققان حتی استدلال می‌کنند که نهادها می‌توانند کیفیت استفاده حاکمیت و حتی کیفیت مملکت‌داری را نیز متفاوت کنند. ایده‌هایی شبیه به اینکه نفت سبب شکل‌گیری رانتیریزم^۱ می‌شود؛ اقتصاد رانتی، اقتصادی بیمار است؛ نفت دولت‌ها را به اعتیاد رانتی می‌کشاند و ... نتیجه برداشتی از رابطه بین منابع و توسعه هستند که مؤید این است که کشورهای دارای منابع غنی، از نظر توسعه یافتگی، با عقب‌افتادگی‌هایی مواجه هستند. این ایده به-دنبال این است که «نهادها در کشورهای با منابع غنی ضعیف‌تر هستند» (Van Der Ploeg, 2010).

نقطه عزیمت این ایده، از یک‌سو صورت‌بندی‌های نظری مربوط به رانتیریزم و از دیگر سو شواهد تجربی ناظر به توسعه نیافتگی دولت‌های با غنای منابع است. منابع غنی، سبب ازدیاد منابع و انباشت سرمایه نزد دولت و نخبگان حاکم می‌شود، ازدیاد منابع سبب تبدیل شدن حاکمان سیاسی به سرمایه‌گذاران اقتصادی می‌شود، منابع بادآورده، دولت را نسبت به همه نهادهای سیاسی و اقتصادی مستقل ساخته و زمینه شکل‌گیری دولتی بزرگ و چاق را ایجاد می‌کند که در حوزه عمومی و خصوصی دست‌اندازی می‌کند. یک

¹. Rentierism

دولت بزرگ، نه تنها زمینه شکل‌گیری نهادهای اقتصادی و سیاسی را فراهم نمی‌کند، بلکه خود به ابرنهاد سیاسی تبدیل می‌شود. ابرنهاد دولت، جای دولت به‌عنوان نهاد نهادها و نهادی در کنار سایر نهادها را می‌گیرد. ابرنهاد دولت با در اختیار گرفتن نظام استخراج، تولید، توزیع و بازتوزیع، اقتصاد را دستوری کرده و همین موضوع سبب ایجاد چرخه معیوب نهادی می‌شود؛ بنابراین نهادها یا به وجود نمی‌آیند یا به صورت کج کارکرد و ناقص و در خدمت قدرت سیاسی شکل می‌گیرند.

شکل شماره (۱): وضعیت بلوغ سیستم‌های دموکراتیک

منبع: (ترسیم شده به وسیله نگارنده).

در عین حال، سیستم‌هایی که در آن‌ها مالیات‌گیری وجود ندارد، هیچ‌یک از مکانیسم‌های نظارتی شکل نمی‌گیرد و در نهایت هم سیستم اداری غیرپاسخ‌گوتر می‌شود و هم سیستم اجتماعی نظارت کم‌تری بر روی فرآیندها اعمال می‌کند (NRGI, 2015).

۴. کیفیت نهادی

برای پاسخ به این سؤال که آیا منابع طبیعی «نفرین» هستند یا «نعمت»؟ ضروری است نگاهی دوباره به شواهد تجربی داشته باشیم. با استفاده از این شواهد این ایده تقویت می‌شود که نهادها هستند که تعیین‌کننده این هستند که آیا منابع نفرین باشند یا نعمت. در حقیقت، شواهد و نتایج عملکردهای اقتصادی به ما نشان می‌دهند که این منابع نیستند که عامل توسعه‌یافتگی اقتصاد هستند، بلکه در عوض نهادها هستند که مشخص می‌کنند که چرا برخی از کشورها از وجود منابع طبیعی سود می‌برند و برخی برعکس ضرر می‌کنند؛ بنابراین این سؤال که چه چیزی سبب می‌شود که منابع در برخی از کشورها، توسعه به ارمغان می‌آورد و در برخی از کشورها، سبب توسعه‌نیافتگی می‌شوند، ریشه در کیفیت نهادی دارد. همچنین همان‌طور که ملوم و همکاران اشاره می‌کنند «کشورهای دارای منابع غنی هم بازنده رشد و هم برنده رشد هستند. دلیل اصلی این تجربیات متفاوت، تفاوت در کیفیت نهادها است» (Mehlum et al., 2006: p.1).

۵. پیامد کیفیت نهادی

وقتی نهادهای سیاسی و اقتصادی در مرحله‌ای از تکامل طبیعی قرار نگرفته باشند یا غارت‌گر باشند، «درآمد کل نه تنها افزایش پیدا نمی‌کند، بلکه کاهش نیز می‌یابد» (Mehlum et al., 2006: p. 1). همچنین هنگامی که نهادهای اقتصادی و سیاسی استخراج منابع را در مجرای فارغ از دولت، پیگیری کنند، هزینه‌های فرصت ازدست‌رفته، استهلاک منابع و ... کمتر می‌شود. علاوه بر این «وقتی نهادهای اقتصادی-سیاسی مشوق تولید باشند، درآمد افزایش پیدا می‌کند» (Mehlum et al., 2006: p. 1). هنگامی که دولت امکان نهادی به وجود نیامورد، نهاد تهاثر و مبادله جای تولید را می‌گیرند. نتیجه مستقیم چنین وضعیتی شکل گرفتن بیماری هلندی است. نهادها، همچنین می‌توانند نظام توزیع منابع را نیز تقویت کنند و دولت را از یک نهاد تصدی‌گر و اداره‌کننده (مدیر)، تبدیل به نهاد نظارت‌کننده می‌کند. همچنین نهادهای اقتصادی-سیاسی می‌توانند به عنوان یکی از مشوق‌های نظام بازتوزیعی عمل کرده و عیوب چرخه بازتوزیع را برطرف کنند.

کیفیت نهادی، نفت و نفرین منابع

پاسخ به این پرسش که آیا نفت اساساً عامل توسعه‌نیافتگی است را می‌توان در ادبیات «ریچارد داوتی» و در قالب ادبیات «نفرین منابع» جست‌وجو کرد. داوتی در سال ۱۹۹۳ کتاب «پایدار نمودن توسعه در کشورهای متکی بر منابع معدنی» را به رشته تحریر آورد. وی در این کتاب نوشت که چنانچه از نفت استفاده درست نشود، همین نفت می‌تواند به‌جای رونق اقتصادی، رکود یا فقر اقتصادی را به‌دنبال آورد. در واقع وی معتقد است که افزایش درآمدهای نفتی در صورت نبود نهادهای سیاسی-اجتماعی کارآمد و مردم-سالار باعث فقیرتر شدن مردم می‌گردد. «شومی منابع» زمانی به اوج خود می‌رسد که درآمد حاصل از فروش نفت افزایش یابد و در مقابل رشد اقتصادی کاهش یابد؛ بنابراین به اعتقاد ریچارد داوتی گاهی اوقات یک موهبت طبیعی ممکن است به یک نفرین طبیعی تبدیل شود. به اعتقاد «لیتی و ویدمن» از محققان این عرصه، وفور درآمد ناشی از منابع طبیعی ممکن است فرصتی استثنایی برای رانت‌جویی اقتصادی-سیاسی فراهم آورد. به اعتقاد این محققان کارآفرینی با بهره‌وری پائین از ویژگی فروش منابع طبیعی توسط حکومت‌ها است یا مثلاً از نگرش کوتاه‌مدت دولت‌های نفتی و یا افزایش تمرکز قدرت دولت به‌عنوان پیامدهای منفی اقتصاد نفتی نام می‌برند. البته نباید فراموش کرد که مفید بودن یا نبودن درآمدهای نفتی برای ثروت ملی یا رونق اقتصادی یک کشور بستگی شدیدی به وجود یا عدم وجود نهادهای سیاسی کارآمد یا دموکراتیک دارد. اگر نهادهای سیاسی-اجتماعی کارآمد و دموکراتیک وجود داشته باشند، می‌توان از درآمدهای نفتی برای توسعه صنعتی یک کشور استفاده نمود، در غیر این-صورت درآمدهای نفتی به ابزاری برای سلطه و قدرت حکومت بر جامعه تبدیل می‌شوند و مردم هم روز به روز فقیرتر خواهند شد.

۱. ایده نفرین منابع

بنابراین در پاسخ به این سؤال مهم که آیا غنای منابع، سبب توسعه می‌شوند یا برعکس؟، ضروری است توجهی نیز به ایده نفرین منابع داشته باشیم. ایده نفرین مطرح می‌کند که منابع درآمدی تک‌محصولی بزرگ، همچون پروژه‌های نفتی، می‌توانند خارج از فرآیند معمول بودجه‌مدیریت شوند و نسبتاً به‌راحتی توسط نخبگان قدرتمند تصرف شوند. نمونه‌هایی از ابزارهای مورد استفاده برای جذب درآمدها شامل صندوق‌های ثروت دولتی، شرکت‌های ملی نفت و پیمان‌کاران برای عملیات استخراجی است. به‌این ترتیب نخبگان در کشورهای با منابع غنی، کمتر در شرکت‌های مولد همچون صنایع تولیدی اشتغال‌زا سرمایه-گذاری می‌کنند و در عوض به‌دنبال رانت‌جویی هستند، یعنی برای کنترل این منابع مبارزه می‌کنند. در

برخی موارد، سیاستمداران یا مقامات دولتی نیز عمداً کنترل‌های اجتماعی را از بین برده‌اند یا مقررات جدیدی را برای دسترسی به این منابع یا فراهم کردن دسترسی دوستان یا خانواده ایجاد کرده‌اند، فرآیندی که به آن رانت‌خواری گفته می‌شود. برخی استدلال می‌کنند که تمرکز نخبگان بر رانت‌جویی و رانت-خواری باعث ترویج فساد می‌شود و به توسعه نهادی آسیب می‌رساند. این تئوری مطرح می‌کند که کشورهای رانتی، نخبگان، نهادهای ضعیف‌تر و سطوح پایین‌تری از ارائه خدمات عمومی را تجربه می‌کنند. نفرین منابع اجتناب‌ناپذیر نیست و چندین کشور که دارای ثروت منابع طبیعی هستند بسیاری از این جهت‌گیری‌ها و تمایلات را نشان نمی‌دهند؛ بنابراین بسیاری از چالش‌های بالا را باید «چالش‌های مرتبط با استخراج منابع طبیعی» و نه نفرین منابع قلمداد کرد. باین‌حال برخی از مطالعات نشان داده‌اند که کشورهای کم‌درآمد در برابر چالش‌های نفرین منابع آسیب‌پذیرتر هستند (NRGI, 2015: pp. 1-6). ایده نفرین منابع (که همچنین به‌عنوان پارادوکس فراوانی نیز شناخته می‌شود) به شکست بسیاری از کشورهای با منابع ثروتمند در بهره‌مندی کامل از ثروت منابع طبیعی خود و برای دولت‌های این کشورها در پاسخ‌گویی مؤثر به نیازهای رفاه عمومی اشاره دارد (Karl, 1997). درحالی‌که ممکن است انتظار داشته باشیم که پس از کشف منابع طبیعی کشورها، نتایج بهتری برای توسعه ایجاد کنند، باین‌حال مشاهدات نشان می‌دهد، کشورهای با منابع غنی در مقایسه با همسایگان خود که این غنای منابع را ندارند، نرخ‌های بیشتری از کشمکش، استبداد و نرخ پایین‌تری از ثبات اقتصادی و رشد اقتصادی دارند (NRGI Reader, 2015: pp.1).

۲. دلالت‌های اصلی نفرین منابع

بر اساس ایده نفرین منابع، منابعی همچون نفت، پیامدهایی را در بعد اقتصاد سیاسی به‌وجود می‌آورند. مسئله رفاه کشورهای فقیر، کنترل سیاسی، اعتیاد اقتصادی، بروکراسی ناکارآمد و ... ازجمله پیامدهایی محسوب می‌شود که منابع سرشار می‌توانند به‌دنبال داشته باشند.

۲.۱. نفت و عدم رفاه کشورهای فقیر

بر اساس ایده نفرین منابع، نفت مانع توسعه در کشورهای فقیر می‌شود؛ بنابراین در مواجهه با ایده نفرین منابع، غلبه بر نفرین منابع به معنای ترویج رشد اقتصادی، صنعتی‌شدن متنوع، بهبود رفاه اجتماعی و پاسخگویی دولت قلمداد می‌شود. باین‌حال، همه این اهداف یکسان نیستند و حتی ممکن است ناسازگار

باشند؛ بنابراین در خصوص این که آیا ثروت حاصل از فروش نفت، به‌طور مستقیم در روندهای رفاه صرف می‌شود، پاسخ‌های متناقضی وجود دارد.

۲.۲. نفت و کنترل سیاسی

طرفداران ایده نفرین منابع، همچنین معتقدند نفت روندها و کنترل‌گری سیاسی را تشدید می‌کند و هم‌اکنون از این رو ثروت حاصل از نفت به‌واسطه استقلال نسبت به فرآیندهای مالیاتی، سبب شکل‌گیری استقلال از دموکراسی و مردم نیز می‌شود؛ بنابراین اضافه بر عدم تخصیص درآمدها به رفاه اجتماعی، بخشی شدن رفاه، و عدم برآورده شدن نیازهای اجتماعی، نتیجه سیاسی که حاصل می‌شود، فرآیند کنترل سیاسی است (NRGI Reader, 2015: p. 1).

۳.۲. اعتیاد به نفت

در واقع ایده نفرین منابع، بر آن است که نفت اعتیادآور بوده و ترک چنین اعتیادی نیز به‌سادگی ممکن نیست. برای مثال تری لین کار در کتاب پارادوکس فراوانی^۱ نشان می‌دهد که نفرین منابع در کشورها در سطوح مختلف توسعه به‌وجود آمده است. وی با تمرکز بر پنج کشور ایران، نیجریه، الجزایر، اندونزی و ونزوئلا، استدلال می‌کند که «هر یک از هر نظر ناهمگن هستند» **به‌جز در اختیار داشتن نفت** (Karl, 1997: p.32). در واقع در عین حال که هر یک از هر نظر ناهمگن هستند، ویژگی اقتصادی وابستگی به نفت، سبب شده است در نتیجه نوعی همگنی بین آن‌ها وجود داشته باشد. باین حال این به معنای این نیست که غنای منابع و به‌طور کلی ذخایر به‌صورت ذاتی عامل دسته‌بندی کشورها محسوب شوند. ادعای اصلی «نفرین منابع» این است که برخلاف آنچه تصور می‌شود، کشورهای فقیر با ذخایر بزرگ نفتی اغلب رشد اقتصادی سریع یا متعادلی را تجربه نمی‌کنند. درحالی‌که تجربه کشورهای توسعه‌یافته‌ای که از غنای منابع برخوردارند، درست برخلاف این است.

۴.۲. منابع سرشار؛ بروکراسی ناکارآمد

رانت نفت، باعث مدیریت ناکارآمد، فساد، عدم برنامه‌ریزی درازمدت، عدم پاسخ‌گویی، اقتدار دولت و بی‌توجهی به نیازهای مردم می‌شود. بروکراسی ناکارآمد نتیجه محو شدن گروه‌بندی‌های اجتماعی است

¹ The Paradox of Plent

که می‌تواند مانع از تمرکز قدرت در دست نخبگان حاکم است. به دلیل «حساسیت» و «آسیب‌پذیری» دولت نسبت به گروه‌بندی‌های اجتماعی متکثر، دولت اجازه ظهور نیروهای اجتماعی جدید را نمی‌دهد و در نهایت سیاست‌گذاری از کانال‌های بروکراتیک جریان پیدا می‌کند. انحصار سیاست‌گذاری در دولت سبب تراکم دولت و شکل‌گیری «دولت بزرگ و فربه» می‌شود و در نهایت ناکارآمدی را به دنبال دارد.

۵.۲. از بین رفتن تنوع اقتصادی

تولید نفت نرخ مبادله ارز را مختل می‌کند، روابط تجاری را دچار آسیب می‌کند و منافی را ایجاد می‌کند که فضای کمی برای مدل‌های رشد جایگزین باقی می‌گذارد. درآمدهای بادآورده باعث تشویق هزینه‌های بیش‌ازحد، حتی برای مقاصد قانونی می‌شود، بدون این که تنوع اقتصادی برای جبران فرسودگی نهایی منابع فراهم شود (Hammond, 2011: p. 350). در واقع این همان برآیند تبدیل شدن نفت به عنوان منبع رانت است.

۶.۲.۳. مصرف، رضایت اجتماعی و مشروعیت سیاسی

سرریز درآمدهای حاصل از منابع رانته، سبب انباشت ثروت حاصل از این منابع و متعاقباً ایجاد نوعی رضایت نسبت به مصرف‌گرایی می‌شود. مصرف عامل ایجاد ثبات و مشروعیت شده و چنین برداشت می‌شود که در صورت سرریز شدن منابع رانته به سمت جامعه، مشروعیت نظام سیاسی بیش‌تر خواهد شد. هم به این دلیل است که رونق تولید نفت، یک کشور را در وضعیتی قرار می‌دهد که از آن تحت عنوان بیماری هلندی یاد می‌شود؛ بنابراین کشور در برابر «بیماری هلندی» آسیب‌پذیر می‌شود، به طوری که افزایش سریع نرخ ارز باعث تضعیف تولید داخلی در سایر بخش‌ها می‌شود، چراکه واردات بسیاری از کالاها به جای تولید داخلی، به صرفه‌تر و ارزان‌تر می‌شود، درحالی که کالاهایی که برای صادرات تولید می‌شوند، توان رقابت با کالاهایی به صرفه‌تر خارجی را از دست داده و بنابراین زمینه شکل‌گیری این بیماری را فراهم می‌کنند؛ این گران‌تر شدن به واسطه این که یک اقتصاد متنوع و پایدار را به دنبال ندارد، بنابراین نمی‌تواند بعد از پایان رونق نفت رشد را به ارمغان آورد (Hammond, 2011: p. 251).

شکل شماره (۲): دلالت‌های اصلی نفرین منابع

منبع: (ترسیم شده به وسیله نگارنده)

سنت نهادی در برابر سیاست نفتی

نفت هم می‌تواند در مسیر توسعه یافتگی قرار گیرد و هم مانع از آن شود. این، تا حد بسیاری بستگی به سنت‌های نهادی دارد. سنت‌های نهادی که بخشی از عادات زندگی روزمره اقتصادی و سیاسی در یک دولت می‌شود و دولت‌سازی را صورت‌بندی کرده است. باین‌حال نقش این سنت‌ها تا حد بسیاری به ویژگی‌ها و خصوصیات نفت وابسته است.

۱. ویژگی‌های نهادگرای نفت

نفت نسبت به سایر منابع، ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که این ویژگی‌ها هم سبب نهادگرایی می‌شوند و هم نوع خاصی از دولت‌سازی و ملت‌سازی را به دنبال دارند. نفت برخلاف سایر منابع، ظرفیت نهادگرایی دارد. به دلایل زیر می‌توان نفت را یک منبع اقتصادی نهادگرای تلقی کرد؛ نخست این که نفت

بر خلاف بسیاری از دیگر منابع، همواره برای اقتصاد بین‌المللی حیاتی است و منبع انرژی برای برق، حمل‌ونقل و گرما محسوب می‌شود؛ به همین دلیل عموماً کشورهای توسعه‌یافته صنعتی نسبت به کشورهای تولیدکننده نفت در وابستگی به سر می‌برند. دوم، با عطف توجه به دلیل نخست، نفت، غرورآفرین است؛ به‌گونه‌ای که تولیدکننده نفت حس تأثیرگذاری بر مناسبات اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته را به‌دست می‌آورد، یک حالت روانی که اتفاقاً همین حالت روانی بخشی از بروکراسی و دولت‌سازی کشورهای نفتی می‌شود. سوم، اینکه نفت نیازی به تولید ندارد، فقط استخراج نیاز است، بنابراین هزینه تولید، الزامات تولید، چرخه تولید و ... در آن ضرورتی ندارد و سوای این، این تولید است که نهادساز است، درحالی‌که تولید و چرخه تولید وجود ندارد، نهادهای تولید نیز به‌وجود نمی‌آید. چهارم، عواید نفتی، دارایی است تا درآمد؛ نفت پس از استخراج مورد استفاده قرار می‌گیرد و درآمد نفتی را بیشتر شبیه به هزینه یک دارایی می‌کند تا درآمد؛ درآمدها به دلیل ماهیت، عامل تثبیت نهادها می‌شوند. دارایی‌ها صرفاً نگاه کنترل‌گری و بروکراسی را تقویت می‌کنند. پنجم، دارایی حاصل از نفت، پایدار نیست، بلکه متناسب با تقاضا و بازار تغییرپذیر است و به همین دلیل درآمدی ناپایدار محسوب می‌شود. عدم ثبات و پایداری در درآمدها یعنی در دوره‌های وفور و فراوانی، دارایی فزونی می‌یابد و در دوره‌های رکود، دارایی تنزل می‌یابد. برخلاف این وضعیت نوسانی، نهادها، ماهیتاً در عادت‌ها و رویه‌ها و سنت‌ها ریشه دارند. ششم، عوامل تعیین‌کننده قیمت نفت، خارج از اراده استخراج‌کننده آن محسوب می‌شود، بنابراین این نیروهای خارجی هستند که مشخص می‌کنند قیمت نفت چقدر باشد، پس نهادهای داخلی کمتر در آن تأثیرگذار هستند. هفتم، تولید نیازمند سرمایه و فن‌آوری بسیار و درعین حال نوآوری است، درحالی‌که استخراج هم سرمایه کمتری می‌طلبد و هم نوآوری کمتری. هشتم، قیمت آن بالا است. این بدان معنی است که ارزش آن استثنایی است (Humphreys, et al., 2007, pp.3-4; Karl, 1997, pp.47-48; 2007, p.3) و این ارزش استثنایی نه به دلیل نهادهای مقوم سود و انباشت سرمایه و یا بهره‌ورانه آن، بلکه به این دلیل است که می‌توان آن را با قیمت‌هایی فروخت که نسبت به هزینه استخراج، سود زیادی ایجاد می‌کند.

۲. نقش سنت‌های نهادی در نفت

بنابراین تأثیر نفت و منابع سرشار در اقتصاد، بستگی بسیاری به سنت‌های ریشه‌دار نهادی دارد. در دولت-هایی که فرآیند دولت‌سازی و ملت‌سازی در آن‌ها به‌صورت کامل انجام شده، نفت تنها یک منبع در کنار سایر منابع در زنجیره ارزش و تأمین اقتصادی محسوب می‌شود؛ به معنای دیگر به دلیل تکامل دولت، نفت عاملی برای دولت‌سازی نیست. نفت بخشی از شکل‌گیری ملت نیست و تنها منبعی در زنجیره ارزش

اقتصادی محسوب می‌شود. با این حال در کشورهایایی که روند دولت‌سازی و ملت‌سازی ناقص انجام شده است، نفت هم خود عامل مؤثری برای شکل‌گیری دولت محسوب می‌شود و هم پتانسیل این را دارد که آتش دودستگی‌ها و اختلافات سیاسی را شعله‌ورتر کند. علاوه بر این در کشورهایایی که سنت نهادسازی در آن‌ها قوی نیست، نهادهای نصفه و نیمه، خود عامل شکل‌گیری انگیزه‌های کشمکش سیاسی می‌شود. گروه‌ها و نیروهای مختلف سیاسی در مبارزه برای کنترل منابع قرار می‌گیرند و در جایی که سیاست به صورت عادلانه، ارزش‌هایی شبیه به قدرت را توزیع نکرده است، کنترل‌گری و ویژگی اصلی گروه‌های ذی‌نفع و قدرتمند و نخبگان حاکم می‌شود؛ موضوعی که خود در چرخه‌ای معیوب، سبب شکل‌گیری نظام توزیع نابرابر ارزش‌ها و فرصت‌ها می‌شود.

۳. مؤلفه‌های کیفیت نهادی

به‌طور کلی مؤلفه‌های کیفیت نهادی را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد: حاکمیت قانون، مالکیت، کیفیت بروکراسی و دولت پاک‌دست. حاکمیت قانون؛ حاکمیت قانون به‌عنوان مهم‌ترین اساس شکل‌گیری نظم دموکراتیک، ریشه شکل‌گیری بسیاری از نتایج اقتصادی حکمرانی خوب محسوب می‌شود. فون در پلوگ بر آن است که «فقدان وجود نهادهای سیاسی-اقتصادی، به‌طور مستقیم حاکمیت قانون را از بین می‌برد، فساد ایجاد می‌کند، کشورها را به سمت نظام‌های ریاستی یا پدرمآبانه سوق می‌دهد، فساد را گسترده می‌کند و هم از این پنجره می‌تواند یک کشور دارای منابع غنی را با مشکلاتی شبیه به افزایش نرخ ارز واقعی، صنعتی‌زدایی و چشم‌انداز بد رشد سوق دهد» (Van Der Ploeg, 2010).

مالکیت؛ مالکیت خصوصی از نتایج مهم تکامل طبیعی نهادها است. خطر بالای سلب مالکیت نتیجه مستقیم فقدان نهادهای سیاسی-اقتصادی قوام‌دهنده است. نظام‌های استبدادی با سلب مالکیت، دولتی‌سازی روابط اجتماعی را به‌دنبال دارند.

کیفیت بوروکراتیک؛ نتیجه دیگر کیفیت نهادی، شکل گرفتن بوروکراسی با کیفیت و پرسنل توسعه است. نهادها، اگرچه به‌عنوان قواعد بازی جمعی، مناسبات اجتماعی را تنظیم می‌کنند، اما سبب تقویت شبکه‌ای از پرسنل توسعه می‌شود. با این حال به تعبیر برخی از محققان، بوروکراسی در فرآیند تکامل نهادی، تبدیل

به نتوکراسی می‌شود (Lashkar Bolouki, 2022) و منظور از این وضعیت، آمیختگی بین شبکه^۱ و بوروکراسی^۲ تحت عنوان نتوکراسی یا چیزی تحت عنوان حکمرانی شبکه‌ای^۳ است.

دولت پاک‌دست؛ فساد در دولت، پیامد اصلی دولتی‌سازی نظام تولید، توزیع و بازتوزیع است. شکل‌گیری نهادهای سیاسی-اقتصادی، در نهایت منجر به شکل‌گیری دولتی پاک‌دست می‌شود که تنها ضامن قراردادهای اجتماعی است.

در مجموع و از دیدگاه نهادی، نهادهای قدرتمند، با پاسخ‌گو کردن دولت، منابع غنی را نه در اختیار دولت، بلکه به‌عنوان بخشی از ثروت اجتماعی تبدیل می‌کنند. شکل‌گیری صندوق‌های نفتی، صندوق‌های توسعه ملی، صندوق ذخیره ارزی، صندوق سرمایه‌گذاری اقتصادی و سایر صندوق‌های ملی، منابع غنی و غنای منابع را تبدیل به بخشی از نگاه آینده‌محورانه می‌کند. در مقابل دولت به‌عنوان نهادی برای ایجاد هماهنگی در بین سایر نهادها، کارویژه نظارتی-هماهنگی ایجاد می‌کند. همین کارویژه سبب ایجاد نوعی وابستگی متقابل بین دولت و سایر نهادهای اقتصادی و سیاسی می‌شود؛ خاصیت این وابستگی متقابل ایجاد سطح بالایی از آسیب‌پذیری و حساسیت نهادی بین دولت و سایر نهادهای اقتصادی و سیاسی است. از طرف دیگر، دولت به‌عنوان یک کارگزار اعتباری، اجازه فرادستی در حوزه‌های سیاسی را ندارد. دولت، موجودی کوچک است که در کنار سایر نهادها زیست می‌کند. چنین دولتی به‌واسطه کارویژه نظارتی که نسبت به سایر نهادها دارد به تعبیر نورث تبدیل به نهاد نهادها و نهادی در کنار سایر نهادها می‌شود (North, 2009). نظام اقتصادی ریزنهادهای تولید، توزیع، استخراج و بازتوزیع را در یک چرخه خوب حکمرانی تولید و بازتولید می‌کند؛ بنابراین در چنین وضعیتی تولد، رشد، بلوغ و تکامل نهادی به‌صورت امری طبیعی صورت می‌گیرد. چنین نظام، بر پایه‌های اقتصاد سیاسی نهادی استوار است. برخلاف این نظام، نظام رانتیر است که در آن به سبب انسداد لایه‌های نهادی و دموکراسی‌خواهی امکان ایجاد وابستگی متقابل بین دولت و سایر نهادهای اقتصادی و سیاسی وجود ندارد، دولت پاسخ‌گو نیست، شفافیت وجود ندارد، مسئولیت‌پذیری به حداقل می‌رسد و مشارکت اجتماعی به سبب استغناء غیردموکراتیک دولت به منابع طبیعی، ناچیز است.

¹ Networks

² Bureaucracy

³ Network Governance

نگاهی آماری به شاخص‌های عمده اقتصادی نروژ
مطالعه موردی این پژوهش، بر اساس وضعیت اقتصادی نروژ صورت پذیرفته است. طبیعتاً نگاهی به وضعیت اقتصادی این کشور استخراج‌کننده نفت، تا حد بسیاری می‌تواند نقش متغیرهای پنهان در کیفیت حکمرانی این کشور را مشخص سازد. در جدول زیر تلاش شده است تا اندازه، کیفیت، حجم و بسترهای اقتصادی نروژ مورد بررسی قرار گیرد.

جدول شماره (۱): اندازه، کیفیت، حجم و بسترهای اقتصادی نروژ

شاخص	سال	نروژ	شاخص	سال	نروژ
سالانه GDP	2021	\$482,175M	نرخ بیکاری	2022	3.2
سرانه GDP	2021	\$89,042	ورود سالانه	2019	5,879,000
M(بدهی \$)	2021	209,319	صادرات	2021	\$159,498.5M
بدهی سرانه	2021	\$38,582	صادرات % GDP	2021	33.8%
کسری (\$M)	2021	43,933	واردات	2021	\$97,376.0M
کسری (%GDP)	2021	9.90%	واردات % از GDP	2021	20.26%
M(پروداخت \$)	2021	232,337.4	موازنه تجاری	2021	\$62,122.5M
پروداخت آموزش M(\$)	2018	33,404.8	موازنه تجاری % GDP	2021	12.82%
پروداخت آموزش (% از بودجه)	2018	15.63%	تولید (میلیون 2021 پیشک)		1.776
هزینه سلامت	2017	17.88%	ذخایر نفت خام		8.122.2
% هزینه‌ها GDP	2021	49.10%	جمعیت	2021	5,425,270
هزینه سرانه	2021	\$42,825	شاخص توسعه انسانی (HDI)	2019	.957
شاخص فساد	2021	85	رتبه‌بندی شکاف جنسیتی	2022	3°
رتبه‌بندی رقابتی	2019	17°	امید به زندگی	2021	83.20

76°	2018	شاخص رتبه جهانی حق بر اطلاعات ^۲ (RTI)	18.3	2018	شاخص شکنندگی دولت ^۱
-----	------	--	------	------	--------------------------------

منبع: (Worlddata, 2022)

بر اساس داده‌های اقتصادی موجود از اقتصاد نروژ، این اقتصاد، از رشد قدرتمندی برخوردار است و در رتبه‌بندی آزادی اقتصادی، وضعیت خوبی داشته است، استاندارد زندگی نسبت به سایر کشورهای اروپایی در آن بسیار بالاست، سیستم رفاهی به شدت یکپارچه و فراگیر است و سیستم تولید و دولت رفاه نروژ در آن بر اساس وضعیت اقتصاد ترکیبی مبتنی است، در رتبه‌بندی‌های اجتماعی شبیه به فساد و ادراک از فساد، در زمره کشورهای بسیار توسعه‌یافته قرار می‌گیرد، از دولت نیرومند و درعین‌حال کوچک برخوردار است.

۶. شاخص‌های کیفیت نهادی

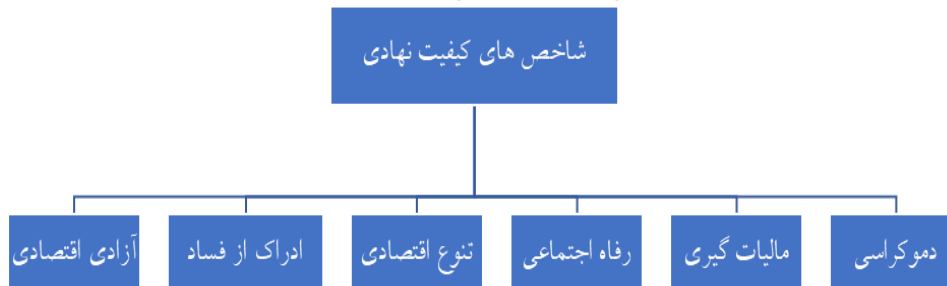
برای ارزیابی نقش نفت در نروژ، ضروری است بدون در نظر گرفتن دیدگاه‌های ایدئولوژیک، و صرفاً بر اساس رویکردی متدولوژیک، به ارزیابی شاخص‌های کیفیت نهادی که در حوزه‌های پژوهشی معرفی شده است و فارغ از پیش‌داوری وضعیت اقتصاد سیاسی یک کشور را بررسی کرده است، توجه کنیم تا بتوانیم نقش متغیر نفت را مورد ارزیابی قرار دهیم. در حقیقت ما در اینجا به فرآیند ارتباط بین نفت و شاخص‌های کیفیت نهادی اشاره نخواهیم داشت و صرفاً نتایج سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که در دو کشور وجود دارد را با هم مقایسه خواهیم کرد. شاخص‌های اصلی کیفیت نهادی که از مؤلفه‌های کیفیت نهادی به دست می‌آیند، عبارتند از: شاخص دموکراسی، رفاه اجتماعی، مالیات و آزادی اقتصادی. طبیعتاً در شکل گرفتن این شاخص‌ها الزاماً نفت تأثیرگذار نبوده است، با این حال می‌توان نفت و منابع سرشار حاصل از آن را به‌عنوان متغیر مشترک در همه کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته در نظر گرفت، کشورهایی که نفت فصل مشترک آن‌ها محسوب می‌شود. بر این اساس می‌توان ادعا کرد که این خود نفت نیست که عامل توسعه‌یافتگی در نروژ و عدم توسعه‌یافتگی در کشورهای دیگر دارای منابع سرشار است، بلکه متغیرهای دیگری وجود دارد که معمولاً در ارزیابی وضعیت توسعه‌یافتگی، پنهان هستند. این

¹ Fragile States Index

² Global Right to Information Rating

شاخص‌ها هم برای شکل گرفتن کیفیت نهادی تعیین‌کننده هستند و هم کیفیت نهادها بدون این شاخص‌ها قابل تعریف نیست.

شکل شماره (۳): شاخص‌های کیفیت نهادی

منبع: (ترسیم شده به وسیله نگارنده)

نتایج

۱. شاخص دموکراسی

منظور از اقتدارگرایی هر چیزی غیر از توانمندسازی حکومت است. اقتدارگرایی به معنای غیرپاسخ‌گو کردن حاکمان و نهادهای سیاسی است. آن‌ها از منابع عمده رانت استفاده می‌کنند و برآیند این استفاده از منابع رانت نیز انحصار قدرت در دستان هیئت حاکمه و بسته بودن فرآیندهای اقتصادی و سیاسی است؛ بنابراین دولتی شدن و انحصاری شدن برنامه‌های توسعه و رفاه نتیجه مستقیم چنین فرآیندی است، موضوعی که به ناکارآمدی نهاد دولت به عنوان «نهاد نهادها» منتهی می‌شود. توضیح این موضوع در مالیات نهفته است. طبیعتاً، مالیات، دولت‌ها را نسبت به شهروندان خود پاسخ‌گوتر می‌کند و زمانی که مخارج دولت متکی به مالیات شهروندان باشد، احتمال گذار به دموکراسی بیشتر است. وقتی کشورها درآمدهای زیادی از منابع طبیعی جمع‌آوری می‌کنند، وابستگی کمتری به اخذ مالیات از شهروندان دارند و بنابراین شهروندان احساس می‌کنند کمتر در بودجه ملی سرمایه‌گذاری می‌کنند. سیاست‌مداران و مقامات دولتی نیز کمتر مستقیماً به درخواست‌ها یا خواسته‌های شهروندان وابسته هستند. علاوه بر این، زمانی که درآمدهای منابع، مخفیانه است، شهروندان نیز درک روشنی از اینکه آیا درآمدهای منابع به خوبی خرج می‌شود یا خیر، ندارند. یک دموکراسی با ساده‌ترین تعریف، شکل حکومتی است که شهروندان قوانینی را وضع می‌کنند تحت آن زندگی می‌کنند یا نمایندگانی انتخاب می‌کنند تا نمایندگی آن‌ها را بر عهده

بگیرند. اولی تحت عنوان دموکراسی مستقیم و دومی تحت عنوان دموکراسی نمایندگی خطاب می‌شود. باین حال شاخص‌هایی که با استفاده از آن‌ها می‌توان یک نظام دموکراتیک را ارزیابی کرد عبارتند از: «یک سیستم چندحزبی و محیط رقابتی؛ انتخابات آزاد و منصفانه؛ دولتی شفاف و باز که به قوانین احترام بگذارد؛ دولتی که متعهد به انتقال مسالمت‌آمیز قدرت است؛ یک رسانه مستقل که از کنترل یا نفوذ دولت عاری است؛ حفظ آزادی‌های مدنی یا حقوق سیاسی برای هر شهروندی، صرف‌نظر از اینکه جزو اکثریت است یا اقلیت» (Govisafree, 2023). نروژ که رتبه نخست را در فهرست دموکراسی جهانی سال ۲۰۲۱ واحد اطلاعات اکونومیست دارد، یک دموکراسی بسیار قوی دارد. این کشور به آزادی‌های مدنی شهروندان خود احترام می‌گذارد و حکومت به وسیله بازیگران جامعه مدنی و رسانه‌های مستقل مورد بازخواست قرار می‌گیرد. نروژ انتخابات مستقیم و منصفانه و آزاد را در یک صحنه سیاسی برگزار می‌کند که در آن احزاب سیاسی مختلف، آزادانه شهروندان را نمایندگی می‌کنند. در این مرحله از سیاست همیشه جا برای مخالفان وجود دارد. امتیازات زیر از مواردی محسوب می‌شود که در سال‌های مختلف از سال ۲۰۰۶ به بعد تا سال ۲۰۲۱ بر اساس رتبه‌بندی کشورها ایجاد شده است. معیار این رتبه‌بندی نزدیکی به بالاترین کیفیت یعنی واحد اطلاعات اکونومیست ۱۰ امتیاز برای کاملاً دموکراتیک و ۰ امتیاز برای کاملاً اقتدارگرا است. شاخص ارزیابی، شاخص دموکراسی/اقتدارگرایی EIU محسوب می‌شود.

جدول شماره (۲): شاخص ارزیابی دموکراسی/اقتدارگرایی

کشور	۲۰۰	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۱	۲۰۰	۲۰۰
ر	۶	۸	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
نروژ	۹.۵۵	۹.۶۸	۰.۸۰	۹.۸۰	۹.۹۳	۹.۹۳	۹.۹۳	۹.۹۳	۹.۹۳	۹.۹۳	۹.۸۷	۹.۸۷	۹.۷۵

منبع: (Govisafree, 2023).

آمارها در مورد نروژ عبارتند از: روند انتخابات و کثرت‌گرایی ۱۰.۰۰. عملکرد دولت ۹.۶۴. مشارکت سیاسی ۱۰.۰۰، فرهنگ سیاسی ۱۰.۰۰، آزادی‌های مدنی ۹.۱۲ (Govisafree, 2023). جدول زیر پنج پارامتری را نشان می‌دهد که امتیاز هر کشور را تشکیل می‌دهد و تغییراتی که از سال ۲۰۲۰ رخ داده است.

جدول شماره (۳): عوامل شکل‌دهی به دموکراسی

رتبه	کشور	نوع رژیم	امتیاز کلی	امتیاز	فرآیند انتخاباتی و پلورالیسم	کارویژه حکومت	مشارکت سیاسی	فرهنگ سیاسی	آزادی-های مدنی
۱	نروژ	دموکراسی کامل	۹.۷۵	۰.۰۶	۱۰۰	۹.۶۴	۱۰۰	۱۰۰	۹.۱۲

منبع (Economist Intelligenc EIU, 2021).

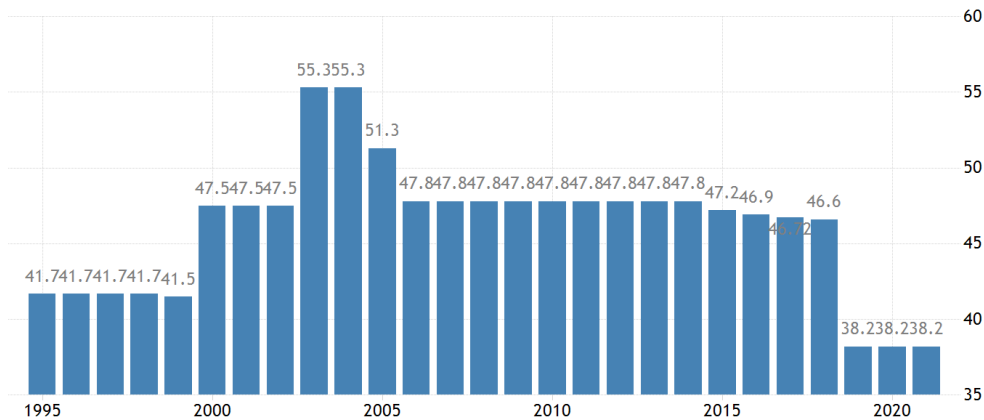
۲. شاخص مالیاتی

بر اساس شاخص‌های توسعه‌یافتگی، به نظر می‌رسد، ارتباطی بین توسعه‌یافتگی و نظام مالیاتی قوی وجود دارد (Besley & Persson, 2013: 51-110). عدم اتکای منابع توزیعی به نفت و تکیه به یک نظام مالیاتی قدرتمند، سبب شکل‌گیری دموکراسی نیرومند در نروژ شده است.

اختلاف مالیاتی برای میانگین کارگران مجرد در نروژ از ۳۵.۸٪ در سال ۲۰۲۰ به ۳۶.۰٪ در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت. میانگین مالیات OECD در سال ۲۰۲۱، ۳۴.۶٪ (۲۰۲۰، ۳۴.۶٪) بود. در سال ۲۰۲۱، نروژ بالاترین اختلاف مالیاتی را بین ۳۸ کشور عضو OECD داشت، در مقایسه با رتبه ۲۱ ام سال ۲۰۲۰. در نروژ، مالیات بر درآمد و سهم تأمین اجتماعی کارفرما، ۸۰٪ از کل مالیات را تشکیل می‌دهد، درحالی‌که ۷٪ از کل میانگین OECD را تشکیل می‌دهد. نروژ با ۳۲.۶٪ در سال ۲۰۲۱ یازدهمین بالاترین میزان مالیات در OECD را برای یک کارگر متأهل متوسط با دو فرزند داشت که در مقایسه با میانگین OECD ۲۴.۶٪ است. مزایای مربوط به کودک و مقررات مالیاتی در مقایسه با میانگین کارگران مجرد، باعث کاهش مالیات برای کارگران دارای فرزند می‌شود. در نروژ در سال ۲۰۲۱، این کاهش ۳.۴٪ کمتر از میانگین OECD (۱۰٪) بود. در نروژ دستمزد متوسط کارگر مجرد پس از مالیات و مزایا، ۷۲.۴٪ از دستمزد ناخالص آن‌ها بود، درحالی‌که میانگین OECD ۷۵.۴٪ بود. با در نظر گرفتن مزایای مربوط به فرزندان و مقررات مالیات خالص کارمندان برای یک کارگر متأهل متوسط با دو فرزند در نروژ در سال ۲۰۲۱، ۲۳.۴٪ بود که چهارمین بالاترین دولت در OECD است و با ۱۳.۱٪ برای میانگین OECD مقایسه می‌شود (OECD, 2022).

در نروژ، نرخ مالیات بر درآمد شخصی، مالیاتی است که از افراد جمع‌آوری می‌شود و بر منابع مختلف درآمد مانند نیروی کار، حقوق بازنشستگی، بهره و سود سهام اعمال می‌شود.

نمودار شماره (۱): مالیات بر درآمد شخصی در نروژ (۱۹۹۵-۲۰۲۲)

منبع: (Tranding Economics, 2023).

جدول شماره (۴): نرخ مالیات بر درآمد شخصی در نروژ

واحد	تاریخها	پایین ترین	بالاترین	قبلی	واقعی
درصد	۱۹۹۵-۲۰۲۱	۳۸.۲۰	۵۵.۳۰	۳۸.۲۰	۳۸.۲۰

منبع: (Tranding Economics, 2023).

۳. شاخص رفاه اجتماعی

شاخص پیشرفت اجتماعی (SPI) میزان تأمین نیازهای اجتماعی و زیست محیطی شهروندان را در کشورها اندازه گیری می کند. پنجاه و چهار شاخص در حوزه نیازهای اساسی انسان، پایه های رفاه، فرصت پیشرفت و عملکرد نسبی کشورها را نشان می دهد. این فهرست توسط سازمان غیرانتفاعی فرمان پیشرفت اجتماعی^۱ منتشر شده است و بر اساس نوشته های آمارتیا سن، داگلاس نورث و جوزف استیگلیتز است (Economist Intelligence, 2013). شاخص پیشرفت اجتماعی (SPI) میزان تأمین نیازهای اجتماعی و زیست محیطی را توسط کشورها اندازه گیری می کند. عوامل اجتماعی و محیطی شامل تندرستی (شامل سلامت، سرپناه و

¹ Social Progress Imperative

بهداشت)، برابری، برخورداری، پایداری، آزادی و ایمنی شخصی است (Social Progress Imperative, 2022a).

بر اساس شاخص پیشرفت اجتماعی (SPI)، ریزشاخص‌هایی شبیه به نیازهای اساسی انسان، مبانی رفاه، تغذیه و مراقبت‌های اولیه پزشکی، آب و فاضلاب، سرپناه و مسکن، امنیت شخصی، دسترسی به دانش پایه، دسترسی به اطلاعات، سلامتی و تندرستی، کیفیت زیست‌محیطی، حقوق شخصی، آزادی و انتخاب شخصی، فراگیری و درنهایت دسترسی به آموزش پیشرفته، مهم‌ترین عناصر محسوب می‌شوند. بر همین اساس وضعیت نروژ در نقطه اوج قرار دارد. نروژ با داشتن دولتی سوسیال‌دموکرات، وضعیتی را به وجود آورده است که در معیارهای تأمین اجتماعی در رتبه نخست در شاخص پیشرفت اجتماعی قرار گرفته است. جدول‌های ۵ و ۶ وضعیت نروژ را در شاخص پیشرفت اجتماعی نشان می‌دهد.

جدول شماره (۵): شاخص پیشرفت اجتماعی نروژ سال ۲۰۲۲

رتبه SPI	کشور	امتیاز پیشرفت اجتماعی	نیازهای اساسی انسان	مبانی رفاه	فرصت	تغذیه و مراقبت‌های اولیه پزشکی	آب و فاضلاب	سرپناه	امنیت شخصی
۱	نروژ	۹۲.۶۳	۹۵.۲۹	۹۳.۳۰	۸۹.۳۰	۹۸.۸۱	۹۸.۳۳	۹۳.۷۵	۹۰.۲۹

(Social Progress Imperative, 2022b)

جدول شماره (۶): شاخص پیشرفت اجتماعی نروژ سال ۲۰۲۲

رتبه SPI	کشور	دسترسی دانش پایه	دسترسی به اطلاعات	سلامتی و تندرستی	کیفیت زیست محیطی	حقوق شخصی	آزادی و انتخاب شخصی	فراگیری	دسترسی به آموزش پیشرفته
۱	نروژ	۹۸.۶۶	۹۵.۸۰	۸۹.۳۲	۸۹.۴۴	۹۶.۳۴	۹۱.۱۶	۸۳.۷۷	۸۵.۹۲

(Social Progress Imperative, 2022b).

۴. شاخص آزادی اقتصادی

شاخص آزادی اقتصادی، یک شاخص و رتبه‌بندی سالانه است که در سال ۱۹۹۵ توسط بنیاد هریتیج و وال استریت ژورنال برای اندازه‌گیری میزان آزادی اقتصادی در کشورهای جهان ایجاد شد. پدیدآورندگان این شاخص ادعا می‌کنند که رویکردی الهام گرفته از آدام اسمیت در ثروت ملل اتخاذ کرده‌اند که

«نهادهای اساسی که از آزادی‌های افراد برای پیگیری منافع اقتصادی خود محافظت می‌کنند، به رفاه بیشتر برای جامعه بزرگ‌تر منجر می‌شوند» (Heritage, 2023a). این شاخص ۱۷۷ کشور را در چهار حوزه سیاست کلی که بر آزادی اقتصادی تأثیر می‌گذارد، ارزیابی می‌کند که عبارتند از: حاکمیت قانون، اندازه دولت، کارایی نظارتی و بازارهای باز (Bass, 2022). همچنین برخی از مقوله‌های خاص مانند حقوق مالکیت، اثربخشی، صداقت دولت و بار مالیاتی را در نظر می‌گیرد. این رتبه‌بندی جنبه‌های آزادی اقتصادی را بین ۰ تا ۱۰۰ امتیازدهی می‌کند که ۰ به معنای «عدم آزادی اقتصادی» و ۱۰۰ به معنای «آزادی اقتصادی کامل» است. امتیاز آزادی اقتصادی نروژ، ۷۶.۹ است که اقتصاد این کشور را در رتبه چهاردهم آزادی اقتصادی در سال ۲۰۲۲ قرار می‌دهد. این در حالی است که دولت‌ها رفاه حوزه نوردیک^۱، به‌عنوان دولت‌هایی شناخته می‌شوند که رویکرد اقتصاد ترکیبی سوسیال‌دموکراتیک-بازار آزاد را دنبال می‌کنند (Rahmati, 2020: pp.195-235). در واقع از نظر اقتصادی جزو کشورهای حمایت‌گرا یا دولت رفاه (دولت ارائه خدمات اجتماعی و رفاهی به اقشار اجتماعی)، محسوب می‌شوند. نروژ در بین ۴۵ کشور منطقه اروپا رتبه دهم را دارد. اقتصاد نروژ با افزایش امتیازات برای حاکمیت قانون، از سال ۲۰۱۷ به‌طور کلی ۲.۹ امتیاز از آزادی اقتصادی را به ثبت رسانده است. با این حال اقتصاد نروژ هنوز تحت فشار هزینه‌های بیش‌ازحد دولت است (Heritage, 2023b). جدول زیر وضعیت آزادی اقتصادی در نروژ را در ۱۲ شاخص اصلی تقسیم‌بندی شده توسط بنیاد هریتیج نشان می‌دهد.

جدول شماره (۶): رتبه‌بندی شاخص آزادی اقتصادی نروژ سال ۲۰۲۳

رتبه Heritage	کشور	امتیاز حقوق مالکیت	بهره‌وری قضایی	همگرایی دولت	مالیات	پرداخت‌های حکومت	سلامت	آزادی کسب و کار	آزادی کار	آزادی پولی	آزادی تجاری	آزادی سرمایه‌گذاری	آزادی مالی
۱۴	نروژ	۹۹.۶	۹۷.۳	۹۶.۰	۵۶.۴	۱۹.۶	۹۶.۶	۹۱.۴	۶۸.۸	۷۶.۹	۸۵.۴	۷۵	۶۰

(Heritage, 2023d).

۵. شاخص ادراک فساد

فقدان نهادهای اقتصادی و سیاسی توانمند که بتواند زمینه‌های شفافیت را فراهم کند، سبب شکل‌گیری انگیزه‌ای برای فسادهای وابسته به نفت می‌شود. هم‌اکنون دولتی که با درآمدهای نفتی زندگی می‌کند،

¹ Nordic

به این دلیل که نیازی به ایجاد یک پایه مالیاتی قوی یا ایجاد حمایت مردمی از طریق برنامه‌های ثابت ندارد، بنابراین زمینه سیاست‌های پشت پرده و غیرعلنی را ایجاد می‌کند. شاخص ادراک فساد^۱ (CPI) همه کشورهای جهان را بر این اساس که چگونه و تا چه اندازه فاسد تصور می‌شوند، رتبه‌بندی می‌کند. نتایج در مقیاس ۰ تا ۱۰۰ محاسبه می‌شود، جایی که ۰ فاسد و ۱۰۰ بسیار پاک در نظر گرفته می‌شود. بر این اساس، نروژ به‌عنوان یکی از کم‌فاسدترین کشورهای جهان، رتبه‌بندی می‌شود، به این معنا که با دارا بودن نهادهای قوی و مکانیسم‌های کنترل مؤثر توان مدیریت فساد را داشته است. با این حال، این واقعیت که تصور می‌شود نروژ سطح پائینی از فساد را دارد، نباید منجر به ایجاد تصور اشتباه در خصوص این‌که نروژ فاقد فساد است، شود. اغلب تصور می‌شود که فساد مربوط به کشورهای توسعه‌نیافته با مردم فقیر است. فساد سوءاستفاده از قدرت برای کسب سود شخصی است؛ بنابراین فساد ممکن است نه تنها رشوه-خواری، بلکه سوءاستفاده از مواضع نیز باشد یا دیدن آن چندان آسان نباشد. کارآمدترین راه مبارزه با فساد این است که در واقع از وقوع رفتارهای فاسد و غیراخلاقی جلوگیری شود. در بخش دولتی و خصوصی تقویت مجموعه سخت‌گیرانه قوانین می‌تواند مانع از ایجاد سیستمی فسادزا شود؛ بنابراین کارکنان بخش خصوصی نیز باید به قواعد اخلاقی سخت‌گیرانه پایبند باشند. نمونه‌ای را می‌توان در دستورالعمل‌های اخلاقی وزارت دفاع نروژ برای تماس با کسب و کار و صنعت در بخش دفاع یافت (CIDS, 2023).

بر اساس شاخص ادراک فساد سازمان شفافیت بین‌المللی در سال ۲۰۲۱، از امتیاز ۰ (خیلی فاسد)، تا ۱۰۰ (خیلی پاک) نروژ امتیاز ۸۵ را کسب کرده است. در واقع نروژ در بین ۱۸۰ کشور در این شاخص، رتبه چهارم را کسب کرده است. بر اساس گزارش مدرسه اقتصاد نروژ «فساد در نروژ به‌طور معمول در اداره شهرداری، برنامه‌ریزی شهرداری و بخش‌های ساختمان و بخش‌های تدارکاتی وجود دارد».

جدول شماره (۲): شاخص ادراک از فساد

کشور	رتبه در سازمان شفافیت بین‌المللی	امتیاز
نروژ	۴ از ۱۸۰	۸۵ از ۱۰۰

(International Transparency, 2023a, b).

^۱ Corruption Perceptions Index

بحث و نتیجه

وجود نهادهای اقتصادی-سیاسی، عامل مهم تأثیرگذار بر شکل‌گیری دموکراسی و شاخص‌های تعیین‌کننده آن است. شکل‌گیری گفتمان سیاسی دموکراتیک در مقابل گفتمان اقتدارگرایی، می‌تواند سبب ایجاد پاسخ‌گویی و شفافیت بیشتر در نظام سیاسی و توانمندی نیروهای اجتماعی و سیاسی نیرومند در فضای سیاسی شود. در این مقاله با تمرکز بر موضوع نهادهای اقتصادی و سیاسی، تلاش شد تا اقتصاد و سیاست از دریچه گفتمان نهادی موردبررسی قرار گیرد. تلاش شد مطالعه موردی نروژ، بر اساس شاخص‌هایی که از مطالعات نهادی به دست می‌آیند، موردبررسی قرار گیرد؛ از این رو شاخص‌هایی شبیه به دموکراسی/اقتدارگرایی، شاخص رفاه اجتماعی (SPI)، شاخص آزادی اقتصادی (EF)، شاخص مالیاتی و شاخص ادراک از فساد موردتوجه قرار گرفت و متناسب با آن در یک رویکرد مقایسه‌ای، موردبررسی قرار گرفت. با توجه به تأثیر نفت بر روی کیفیت شکل‌گیری نهادها در نروژ، به نظر می‌رسد که ایده نفرین منابع و بیماری هلندی که یکی از عوامل اصلی توسعه‌نیافتگی کشورهای دارای منابع متکثر است، در نروژ اتفاق نیفتاده است. در نروژ، نفت، نه تنها عامل توسعه‌نیافتگی محسوب نمی‌شود، بلکه با توجه به شکل‌گیری نهادهای اقتصادی مقوم، زمینه‌ای برای چشم‌انداز نگاه به آینده نیز محسوب می‌شود. نروژ یک استثنا بر نفرین منابع محسوب می‌شود. نروژ تفاوت قابل‌توجهی با تولیدکننده نفت معمولی دارد؛ چه در اقتصاد تولید نفت و چه در تخصیص درآمدها در بودجه ملی. وجود یک دولت توانمند به همراه نهادهای مختلف اقتصادی که نه همدستی و نه اجباری از ناحیه دولت در مورد آنها وجود دارد و به صورت آزادانه به عنوان بخشی از شبکه گسترده رفاه عمومی شکل‌بندی شده‌اند، در اقتصاد نروژ از تأثیرگذاری برخوردار است؛ بنابراین زمینه‌های سیاسی و اقتصادی در نروژ توانسته است شرایط را برای غلبه بر نفرین منابع ایجاد کند. با توجه به این موضوع، می‌توان سیاست‌های توصیه‌ای زیر را برای ایران در نظر گرفت:

- زایش طبیعی نهادهای اقتصادی و سیاسی تقویت‌کننده

- استقلال بودجه ملی از درآمدهای نفتی

- از بین بردن فضای همدستی و رفتار اجباری از ناحیه دولت در تعامل با گروه‌های اقتصادی

- شکل‌گیری زمینه‌های سیاسی و اجتماعی

- دور شدن انسان نفتی، از وضعیت وابستگی روانی و اقتصادی نسبت به منابع بزرگ

- رشد روحیه غیررانتی

- سخت‌گیری مالیاتی و ایجاد برنامه بلندمدت به منظور بالابردن نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی به

دست کم ۱۵٪

– شکل‌گیری نهادهای مالیاتی کارآمد
– ایجاد سازمان مالیاتی مستقل.

References

Acemoglu, Daron., & Robinson, James A. (2006). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press. ISBN 9780521855266.

Acemoglu, Daron., & Robinson, James A. (2012). *Why Nations Fail*. Crown Business. ISBN 978-0307719218.

Acemoglu, Daron., & Robinson, James A. (2019). *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. Penguin Press. ISBN 978-0735224384. Description, arrow-searchable preview, & reviewers' comments (at bottom).

Bass, David (February 16, 2022). "Freedom? U.S. dips to record low in global rankings". *Carolina Journal* -. Retrieved January 19, 2023 four broad policy areas affecting economic freedom.

Bauer, Andrew. & Juan Carlos Quiroz (2013). *Resource Governance in the Handbook of Global Energy Policy* (ed. Andreas Goldthau, Wiley-Blackwell.

Besley, T., & Persson, T. (2013). "Taxation and development", In *Handbook of public economics*, 5, pp. 51-110.

CIDS (2023). Corruption: No One Is Perfect", Retrieved January 21, 2023, Available in: <https://cids.no/corruption-no-one-is-perfect/>

David Easton (1965). "An Approach to the Analysis of Political System", *World Politics*, pp.383-400; and A Framework for Political Analysis, *Englewood Cliffs, N.J: PrenticeHall*, p.47: and (1971). *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. 2nd ed, New York: *Alfred A. Knopf*.

Economist Intelligenc (2021). Democracy Index: The China challenge", Economist Intelligence Unit. Available in:

https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf?mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGDWhBlxfqM9cMZEewC0HoBG0xhm9PFkxb-_IqDsJlxRZgDssKgB0pHGt7yS48UFv94hU4ZW0C_jXaFfmK_5TbL23wtQarQv22nFbg8ZTnHQrrcPg

Economist Intelligence (2013). "Beyond GDP". April 18, 2013. Retrieved August 2, 2013, Available in: <https://www.economist.com/feast-and-famine/2013/04/18/beyond-gdp>

Eifert, Ben, Alan Gelb and Nils Talroth (2009). "Political Economy of Financial Policy and Economic Management in Oil Exporting Countries, translation of Payam Mohammad Aliha in the collection of articles" on *formulation and implementation of financial policy in oil producing countries*, Tehran: Research Center parliament. (In Persian)

Govisafree (2023). Democracy Index: The Most Democratic Countries in the World in 2023- Updated, available in: <https://govisafree.com/democracy-index/>

Gylfason, Thorvaldur. (2001). "Natural Resources, Education, and Economic Development." *European Economic Review*, 45, 847–859.

Hadgson, Geoffrey M. (1998). "Approach of Institutional Economics" *Journal of Economic Literature*, 36(1). (Mar., 1998), pp. 166-192.

Hammond, John. (2011). "Resource Curse and Oil Revenues in Angola and Venezuela" *Science & Society*, 75(3), July 2011, 348–378.

Heritage Foundation. (2023a). "Executive Summary", Index of Economic Freedom on February 27, 2008. Retrieved January 19, 2023, Available in <https://www.heritage.org/index>

Heritage Foundation. (2023c). Index of Economic Freedom, Norway, February 27, 2008. Retrieved January 19, 2023, Available in <https://www.heritage.org/index/country/Norway>

Humphreys, M. et al., (2007). Introduction in "Escaping the Resource Curse", Columbia University Press.

Ross, Michael. (2012). *The Oil Curse*, Princeton UP.

International Transparency. (2023b). Country Date: Norway, Received January 21, 2023, Available in:

<https://www.transparency.org/en/countries/Norway>

Karl, Terry Lynn. (1997). *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*. Berkeley, California: University of California Press.

Lashkar Boluki, Mojtabi. (2023) *Iran's Development Strategy, Why Iran Lag Back? How to Progress?* Tehran: Farhang Saba (In Persian).

Lindblom, C. (1977). *Politics and Markets*, New York: Basic Books.

Mehlum, Halvor.; Karl, Moene., & Ragnar. Torvik, (2006). "Institutions and the Resource Curse," *Economic Journal, Royal Economic Society*, Vol. 116(508), pages 1-20, January.

North, Douglas. (1999). *Institutions, Institutional Changes and Economic Performance*, first edition, translated by Mohammad Reza Moini, Tehran: Program and Budget Organization Publication. (In Persian)

North, Douglass C. (1989). "Institutions and economic growth: An historical introduction". *World Development*. 17(9): 1319–1332.

doi:10.1016/0305-750X(89)90075-2.

North, Douglass C. (1989). *Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England*, Cambridge University Press.

North, Douglass C. (1971). *Institutional Change and American Economic Growth*, Cambridge University Press, (with Lance Davis).

North, Douglass C. (2009). *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, 2009 (with John Joseph Wallis and Barry R. Weingast).

NRGI Reader (2015). "The Resource Curse: The Political and Economic Challenges of Natural Resource Wealth", *Natural Resource Governance Institute*, March.

Nye, J. S. (1967). "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis." *American Political Science Review*, 61:2 (June), 417–427.

OECD (2022), "Taxing Wages – Norway", Available in: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-norway.pdf>

Olson, Mancur. (1996). *Empirical Studies in Institutional Change*, Cambridge University Press. (edited with Lee Alston & Thrainn Eggertsson).

Olson, Mancur. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press.

Olson, Mancur. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Olson, Mancur. (1982). *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University Press.

Pasbani, Abolfazl.; Cheshmi, Ali., & Pilleh-Forosh, Meitham. (2016). "The effect of political institutions on the performance of oil funds in Iran, Norway and Saudi Arabia", *Economic Research Quarterly*, 17(67) (In Persian).

Rahmati, R. (2021). "Configuration of Basic Principles of Development in the Nordic Model". *International Political Economy Studies*, 4(1), 195-235. doi: 10.22126/ipes.

Sen, Amartya. (2000). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.

Smith, Adam. (2000). *The Wealth of Nations*. New York: Random House.

Social Progress Imperative (2022a), "Explore the 2022 Social Progress Index Map", Available in: <https://www.socialprogress.org/>

Social Progress Imperative (2022b). "Global Index: Results", Retrieved August 7, 2022, Available in:

https://en.wikipedia.org/wiki/Social_Progress_Index#cite_note-14

Tranding Economics (2023). "Norway Personal Income Tax Rate",
Available in: <https://trandingeconomics.com/norway/personal-income-tax-rate>

Van der Ploeg, Frederick (2010). "Natural Resources: Curse or Blessing?"
" CESifo Working Paper Series 3125, CESifo.